

Szőke Kornélia

Múltteremtés női módra

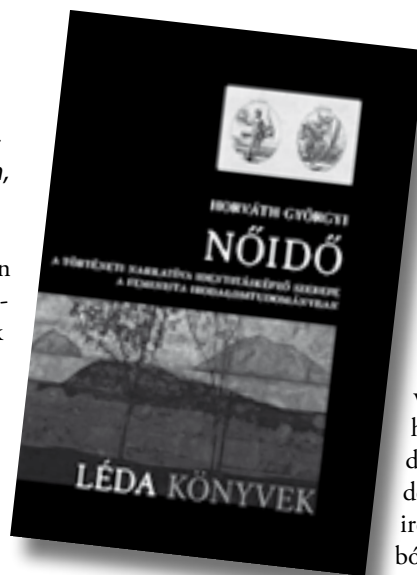
(Horváth Györgyi: *Nőidő — A történeti narratíva identitásképző szerepe a feminista irodalomtudományban*, Kijárat Kiadó, 2007.)

Horváth Györgyi tudományos tevékenysége ismert. Kötetben foglalt egyik tanulmánya korábbi kutatásainak a jelen vállalkozás szempontjából is felhasználható darabja, írásainak nyelvezete elmélyült irodalomelméleti gondolkodásra, és megfontolt szövegértelmezési gyakorlatra utal.

A könyv négy nagyobb fejezete az amerikai feminista irodalomtudomány fontos szövegeit elemzi a „történetiség szempontjának kulcsával”, törekedve annak bemutatására, mennyire változatos formákat produkál az a pillanat, melyben a múlt felé forduló jelenbeli identitás felismeri saját múltjának idegenségét, saját személyiségének addigi perifériakusságát, és hogyan törekszik történetiségének elvetésére, meghaladására illetve újraértelmezésére, egy új történeti narratíva keretein belül.

A könyv felépítése logikus. Terjedelmes bevezetés előzi meg a négy, szöveget elemző írást. Ebben a bevezető szakaszban (*Bevezetés: Történeti tudás, történeti elbeszélés, időtapasztalat és női identitás*) további kisebb egységek vannak, melyek a könyv elméleti megalapozottságát biztosítják. Elsőként a szerző kifejti, hogy a történeti tudásunk, kulturális örökségünk olyan szimbolikus tér, amely a különböző társadalmi csoportok önreprezentációjáért folyó küzdelem egyik terepe is (15.), és ez a közeg bizonyos identitások fel- illetve leértékeléséből származó „aszimmetrikus hatalmi viszonyokat” (17.) jelenít meg. Az identitás érzékeli ezt az aszimmetriát, és elutasítja a számára negatív értéksémákat.

A szerző szerint a „múlt és jelen között fennálló feszültség hívja elő azt az igényt, hogy a múltra vonatkozó tudásunkat problémává tegyük, a múltat új perspektívák felől újra elsajátítsuk /.../ a történeti tudáshoz kritikailag viszonyuljunk” (22.). A múlthoz való ezen „kritikai viszonyulásban,” „újra elsajátításban” mutatkozik meg a történeti tudás *cselekvésorientáló* funkciója, maga a „cselekvés” (a múlt újbóli megtapasztalása) pedig egy narratív műveletként: az *időből értelmet képzés művelete*ként értelmeződik a könyv lapjain. A szerző ugyanis azt állítja, hogy a feminista irodalomtudomány a nyolcvanas években tudatosan törekedett a múlt újbóli elbeszélésére (23.), melynek során tisztázta, és újraértelmezte azokat a máig ható kulturális- és értéksémákat, melyekkel a korábbi hagyomány magyarázta a nők történeti időben való jelenlétét. Ilyenek azok a sztereotípiák és nőiség-reprezentációk, amelyek a nőiség és az idő metaforikusnak értelmezett viszonyából fejlődtek ki. Ezek kialakulására nagy hatással voltak azok a 19. századi társadalmi-kulturális folyamatok, melyben rendkívül erősen hatott az emberiség egyetemes előrehaladásának eszméje. Ezen eszme lineáris irányon

haladó történeti időt követelt, egyfajta mesterséges konstrukciót, amely maga mögött hagyja az állandóságot, a hagyományos értékeket reprezentáló — az értékek időbeliségét tekintve pedig „ciklikus” — nőiséget.

Felismerve a történettudomány e nézőpontfüggőségét, a nők és az időbeliség viszonyát leíró sztereotípiák használatát, a feminista irodalomtudomány stratégiákat dolgozott ki (illetve emelt ki az irodalomtudomány véráramából), az „időből értelmet képzés műveleteire”: nagyvonalakban

a hetvenes évektől a *gínokritika*, a nyolcvanas évektől a *posztstrukturalista szövegelmélet* rivalizálása határozta meg történetét, hogy aztán mindkettőt maga mögött hagyva, a *modernségben* találja fel „igazi” identitását.

A könyv a *történeti* narratíva-képzés lehetőségeit vizsgálja: az akció az adott korszak ('70-es évek vége, a '80-as és '90-es évek) jelenében zajlik, az értelmezők és a problémává tett múlt között fennálló viszonyrendszerben. Ez a viszony határozza meg azt, hogy milyen lesz a történeti narratíva maga. A „múltteremtés” különböző módzatokon át halad, ezek közül egy-egy van megvizsgálva a négy fejezetben.

A *nagy történeti elbeszélés és az önálló nőirodalmi hagyomány* című részben a szerző Elaine Showalter *A Literature of Their Own* (1977) című könyvét olvassa újra, kettős céllal. Egyrészt relativálni (57., 67.) szeretné azt az erősen negatív képet, amely tudománytalannak és elavultnak festi le a szerzőnő munkáját, illetve a történetiség szempontjának előtérben tartásával felvázolja Showalter nézőpontjának történeti oldalát. Showalter írásáról kijelenti, hogy a benne működő történeti eszme a hegeli szerkezetet követi (70), egy dinamikus konstrukció, amely maga teremti meg korszakait azáltal, hogy a nőiségről szóló történeti hagyományt egy állandóan tökéletesedő és gazdagodó folyamatként ábrázolja, melynek kiteljesedése Showalter szerint saját korában a 20. század '70-es éveiben lokalizálható (80). Ez a folyamat meghatározott — Showalternél három — lépcsőn halad, ezek a lépcsők időben körülhatárolható történeti korszakokat jelentenek, amelyek viszont nem irodalomtörténeti korszakok. Showalter ugyanis a nőirodalom csúcsteljesítményét a múltba, a viktoriánus időre teszi, művében maga a *tudat*, a szubjektum saját önmegértése és öntudatának tökéletesedése zajlik a történeti időn (az említett korszakokon) át, amely nincs arányban a női irodalmi teljesítményének gyarapodásával és fejlődésével.

A következő fejezetben (*Apokrif iratok: Gilbert és Gubar nőirodalomtörténet-írása. Önmegértés a történeti időn kívül helyezett nőiségen keresztül*) a szerző két író — Sandra M. Gilbert és Susan Gubar — 1979-ben megjelent *The Madwoman in the Attic* című munkáját elemzi. A szerzőpáros olyan metaforák mentén rendezi munkáját, melyek áthatják a történetiséget, és amelyek kétfajta időbeliséget uralnak: egyrészt a *történeti időt* — amely a patriarchális nyugati kultúrát jellemző történeti hagyomány egyértelműen maszkulin meghatározottságát jelenti — illetve a *szakrális időt*, amely a történeti időn kívül helyezkedik el, erősen bibliai illetve keresztény teológiai meghatározottságú, feminin jelenlétet sokkal inkább kifejező — de e jelenlétet mindvégig patriarchálisan koordináló — terét. Showaltertól eltérően ez a munka kifejezetten az irodalmi alkotás mechanizmusára fókuszál, analógiákat keres a keresztény teremtő isten, a nemzőerővel összekapcsolt maszkulinitás és a romantikus zseni között (99), amellyel is hangsúlyozza, hogy az „alkotás adottsága” férfiúi jellemző, amely a történeti időbe való belépés lehetőségét hordozza magában. A történetiséget átható *patriarchális logosz* (104), sajátosan definiálta a nőket, *Házitünderként* és *Szörnyetegként* aposztrófálva jelenlétüket. Míg az előző alak, hagyományos és a stabil értékeket reprezentálta (lemondva arról, hogy történelmének megteremtéséért belépjen a történeti időbe), addig a Szörnyeteg figurája a démoni (író)nőt jelentette meg, aki saját önreprezentációján munkálkodva állandó konfliktusban állt környezetével (és akinek az írás jelentette az egyetlen — külvilág által elítélt — lehetőséget a történeti időbe való belépésre). A szerzőpáros stratégiája: szembe kell helyezkedni ezzel az ódon és patriarchális meghatározottságú nézőponttal, fel kell fedezni a nőiség valódi, addig elrejtett (*apokrif*) irodalmi hagyományát, fel kell karolni a *palimpszeszt-írásokat*. Elméletük viszont csak egy konstrukció a többi közt: azzal, hogy feltételeznek egy, mélyebb közös jelentést, magát a feminin hagyományt pedig — a patriarchális nyugati kultúrával állandó kontrasztban — a szakrális időben esszenciálisan jelenlévőnek feltételezik, saját maguk szilárd, az időbeli folyamatoktól elzárt határait jelölik ki.

A következő fejezet (*Kószálók és kószálónők. A posztromantikus irodalmi modernség átértékelése: nőies vagy férfias?*) érdekessége, hogy nem egyetlen szöveget vizsgál, hanem öt 1985 és 2000 között íródott tanulmányt. A szerző ezeken a szövegeken keresztül a kószáló alakjára, mint a posztromantikus művész metaforájára összpontosít. A szövegeket egymás mellé helyezve világit rá arra, hogy a kószáló az irodalmi modernség feminista szempontú átértékelésében markerként szerepelhet (126). Ez az átértékelési folyamat jól kirajzolódik a választott szövegek adaptációja során, ahol a szerző többek közt Deborah L. Parsons és Priscilla Pankhurst Ferguson álláspontját tolmácsolva megkérdőjelezi a kószáló történeti időkön keresztül ható *vizuális autoritását*, ezzel az irodalmi modernség egyoldalúan maszkulin feltevésének felülvizsgálatát hívja életre.

A korábbi elemzők (pl. Janet Wolff, Deborah Epstein Nord, Griselda Pollock) számára ugyanis, a kószáló egyértelműen

maszkulin figura, akinek autoritása abban áll, hogy hozzáfér olyan helyekhez, melyekhez más társadalmi csoportok tagjai nem. Ez a nemileg is kódolt társadalmi térhasználat a 19. századtól meghatározta a nők közéleti reprezentációjának a lehetőségeit. A kószáló említett *vizuális autoritása* viszont nagyban hasonlít arra a fürkésző „isteni szemszögre”, mely „visszatérően megjelenik a posztmodern diskurzusaiban, mint a *modern-*, a feminista diskurzusokban pedig, mint az önnön szituáltságára nem reflektáló, magát univerzálisként feltüntetni kívánó *férfiperspektíva*” (148). Pankhurst Ferguson és Parsons szövegében az „isteni szemszög elvesztéséről”, a kószálás feminizálódásáról, mint az irodalmi modernség maszkulin nézőpontból való vizsgálatának elvetéséről van szó.

A könyv utolsó nagy fejezetében (*Nancy Fraser és Linda J. Nicholson posztmodern feminizmusa. Genealógia és hermeneutika*) a szerző a feminizmus és posztmodern kapcsolatát járja körül. Elsőként Nancy Fraser és Linda J. Nicholson közös tanulmányát (*Social Criticism without Philosophy: An Encounter between Feminism and Postmodernism*, 1990) ismerteti. Ez az írás amellel, hogy feminista programtanulmánynak tekinthető, kiemelt szerepet tulajdonít a történetiségnek, mint a feminista kutatásokban hasznosítható vizsgálati szempontnak. A szerzőnők kiemelt fontossággal kezelik Lyotard munkáját, de a posztmodern gondolkodó következtetéseit eszközként kezelik, abból a célból, hogy a feminista elméletet átfogó történeti keretbe illeszthessék (172). A fejezet további részében a szerző Georgia Warnke Nicholson-Fraser kritikáját vizsgálja felül, és kijelenti: nem helytálló az a következtetés, amelyben Warnke Gadamer hermeneutikája alapján próbálja újrafogalmazni a szerzőpáros posztmodern feminizmusát.

Ez a könyv nehéz olvasmány. Maximális koncentrációt igényel. A szerző következtetései viszont világosak, finom vonalak mentén építi fel mondanivalóját, sajnos sokszor halkán, néha alig érezhetően szólal meg saját hangja, bizonyos helyeken kevésbé konkludál, akadályoztatva ezzel a gondolatmenet súlypontjainak megértését. Egyes helyeken nem elég nyomatékos a „történetiség szempontja”. (*A kószálók és kószálónők* fejezetben az idő helyett sokkal inkább a terek — a nagyvárosok közterei — a szimbolikus aktusok helyszínei, melyben a szubjektum — ti. kószáló/kószálónő — mint identitás kódolódik).

Horváth Györgyi jelentős írást tett az olvasó elé, könyvével szűz terepen jár, a feminista irodalomtudomány e szövegeit a történeti narratíva-teremtés vizsgálati szempontjai mentén nála olvashatjuk elsőként.